

УСТНАЯ ИСТОРИЯ

УКРАИНСКИЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЕКТ

ЖИВА ІСТОРІЯ

МЕТОД УСНОЇ
ІСТОРІЇ В ШКОЛІ

WWW.USTNAYAISTORIYA.INFO

ЗМІСТ

ПРО АВТОРІВ.....	2
ПРЕДМОВА.....	3
ВИВЧЕННЯ УСНОЇ ІСТОРІЇ В ШКОЛІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ.....	5
УСНА ІСТОРІЯ ЯК МЕТОД ІСТОРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	7
ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ УСНОЇ ІСТОРІЇ В ШКІЛЬНІЙ ПРАКТИЦІ.....	10
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ НА ПРИКЛАДІ КОНКРЕТНОГО ПРОЕКТУ.....	12
ДЕНЬ ПРОЕКТУ.....	19
ДОДАТКИ.....	22
ЛІТЕРАТУРА	28

Лукаш Лебдушка, кандидат педагогічних наук і учитель практик в одній особі. Викладач гуманітарних дисциплін та керівник методичного об'єднання «Основи суспільних наук – громадянське виховання, історія» в гімназії «Модржани», м Прага (Чеська Республіка). Крім цього, Лукаш Лебдушка займається науковою та дослідницькою діяльністю в Інституті дослідження тоталітарних режимів, м Прага. Спеціалізація роботи Лукаша Лебдушки – це методологія навчання новітньої історії та гуманітарних дисциплін. Він також координатор і реалізатор проекту «Великі і маленькі історії новітньої історії» – використання методу усної історії в педагогічній практиці. В Інституті туризму і міжнародних контактів, м Прага, Лукаш Лебдушка викладає методи соціологічного дослідження, соціологію та психологію керівництва, професійну етику.

Юрій Волошин, доктор історичних наук, професор кафедри історії України Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г Короленка. Є членом Української асоціації усної історії, брав участь в реалізації міжнародних проектів з усної історії «Імена замість номерів: книга пам'яті в'язнів Дахау» «Усна історії деколективізації України 1990х років: селянський досвід», «Маленькі люди на великій війні: усні історії остайбайтерів та в'язнів концтаборів з Полтавщини». Викладає курси: Вступ до історії, українська історіографія ХХ ст., спеціальні історичні дисципліни, історична демографія.

ПРЕДМОВА

Пізнавати світ навколо себе, стежити за подіями і викладати їх з альтернативної точки зору, починати діалог між різними групами людей - це головна мета чеської громадської організації «Асоціації з міжнародних питань» (Asociace pro mezinárodní otázky, www.amo.cz). Уже сім років АМО ділиться з українськими та білоруськими вчителями чеським досвідом з використання нових інтерактивних методів навчання, які розвивають критичне мислення серед школярів.

Спектр застосування методу усної історії, «Oral History», дуже широкий і включає в себе всі гуманітарні дисципліни. Одна з можливостей його використання – це трактування великих історичних подій як взаємопов'язаних і аналіз їхнього впливу на життя звичайних людей. Можливість отримати інформацію безпосередньо від учасників і подивитися на ці події з іншої перспективи – дуже цінний досвід. Він веде до усвідомлення того, що світ не чорно-білий, що існує велика кількість точок зору на ті події, які з першого погляду здаються однозначними.

За підтримки Міжнародного Вишеградського фонду і програми TRANS Міністерства закордонних справ Чеської Республіки ми можемо поділитися з Вами досвідом чеських педагогічних експертів. Я сподіваюся, що це невелике посібник з методики усної історії стане натхненням для Вас і Ваших учнів.

Зденка Вагнерова
координатор проекту

Як показав досвід країн колишнього т.зв. «соціалістичного табору» метод усної історії є не лише добрим засобом для пізнання сучасної історії, але інструментом для подолання спадщини тоталітаризму. Його застосування в шкільній практиці спрощує підхід до критичного вивчення новітнього періоду історії, дозволяє школярам на емоційному рівні займатися особистою долею конкретних людей з їхнього регіону і допомагають у такий спосіб встановити зв'язок з їхнім власним сьогоденням. Крім того вона дає можливість молодим людям знайти певну

компенсацію доволі сухому й часто перевантаженому фактами вивченню історії за шкільною програмою, а головне сприяє встановленню зв'язку з представниками старших поколінь. Завдяки цьому історичні, політичні та суспільні обставини життя людей в окремі історичні періоди стають більш зрозумілими для учнів.

Переконаний, що навички напрацьовані науковцями й педагогами Чеської Республіки дозволять українським вчителям більш ефективно використовувати метод усної історії для вивчення питань недавнього минулого.

Юрій Волошин

доктор історичних наук

ВИВЧЕННЯ УСНОЇ ІСТОРІЇ В ШКОЛІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ

ТЕМАТИКА НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ СЬОГОДНІ надзвичайно актуальна для українського суспільства. Саме її подіям присвячені найгостріші дискусії які виникають в політичному та медійному просторах і які дуже часто ділять, а не об'єднують наше суспільство. Тому злободенним є питання: як вивчати історію ХХ ст. і яка головна мета її вивчення? Можливо потрібно лише переказувати учням історичні факти? Чи можливо, за її допомогою слід формувати у них історичну свідомість історичну пам'ять? Чи можливе об'єктивне пізнання минулого, чи історія є лише суб'єктивним переживанням минулого? Чи усвідомлюють наші учні, що історія завжди якимось чином лише представляє минуле?

З огляду на це історію не можна розглядати як даність, а лише як конструкт з обмеженим строком дії. Через це її не можна представляти як об'єктивну істину. Часи універсального пізнання відійшли у вічність і на цей доконаний факт звичайно ж має реагувати й сучасна методика викладання історії в школі.

Зрозуміло, і все ще актуальним є те, що однією з головних передумов для роботи вчителем історії лишається ерудиція та професіоналізм, який передбачає знання джерел і відповідної літератури. Теоретичне мислення – надзвичайно важлива умова як для педагога, так і для учнів. Вивчення історії не може спрямовуватися лише на вивчення фактів (ціннісне виховання).

Важливу роль відіграє інтерпретація історичного матеріалу, вміння проаналізувати його з різних точок зору. Історію неможна позбавити її морального виміру, який, безумовно, не може зводитися лише до моралізаторства. Це означає, що ми повинні позбутися віри в те, що факти мають у собі сенс, а їхнє впорядкування розкриває той сенс. Сенс в історію вкладаємо ми самі, вносячи в неї наше сучасне сприйняття світу, а не контексти цієї епохи. Ця теза, очевидно, нікого не здивує, але для чого тоді взагалі над нею розмірковувати? Через те що вчителі історії зазвичай є саме тими людьми, які формують в учнів перші погляди на те, чим насправді є історія і як ми можемо її розуміти та сприймати.

Історія в школі не є ціннісно-нейтральною дисципліною, принаймні, не повинна бути такою. Історія це не лише навчання, але й виховання. Мета шкільної історії – не подати ідеальну інформацію про історію, як це було раніше. Шкільна освіта має, у першу чергу, навчити учнів критично мислити. Одним зі шляхів, за допомогою якого можна підвести учнів до самостійного розмірковування про історію, може бути навчання в формі проекту, де використовується метод усної, живої історії.

УСНА ІСТОРІЯ ЯК МЕТОД ІСТОРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ЯК ВІДОМО, «БАТЬКО ІСТОРІЇ» Геродот, свої оповіді про греко-перські війни, створював на основі свідчень які збереглися в пам'яті очевидців. Говорячи сучасною мовою він застосовував методику, яку в сьогоднішній історіографії називають усною історією (oral history). Практика залучення усних свідчень в якості джерел для написання історії була доволі поширеною аж до середини XIX ст. і лише після її перетворення на наукову дисципліну вчені стали втрачати інтерес до інформації яку зберігала людська пам'ять. Основну свою увагу вони стали зосереджувати на писаних джерелах.

Перетворення усної історії на окрему галузь історичного знання розпочалося в 30-40 рр. XX ст. у США. Однак, її остаточне становлення проходило в 60-70-ті рр. – час, коли сталися кардинальні зрушення в гуманітаристиці. Постмодерністська філософія, т.зв. «лінгвістичний поворот» (linguistic turn) та структурна антропологія значною мірою сприяли формуванню «нової історичної науки» й антропологізації історії.

Усі ці зміни призвели, серед іншого, й до руху за «історію з низу» та пов'язаного з ним зацікавлення усною історією в Європі (Великобританія, Італія, Німеччина й Франція). Центр уваги усних істориків перемістився тоді з історій видатних особистостей, як це довгий час було наприклад у США, на історії простих людей та дискримінованих груп, тобто тих хто був позбавлений можливості розповісти свої історії..

Представники цього напрямку звернули увагу на те, що свідчення різних людей про одну й ту саму подію вказують на відмінне її сприйняття представниками окремих вікових, етнічних та соціальних груп тощо. Доволі часто історія збережена в людській пам'яті відрізняється від офіційного дискурсу.

Завоювання усною історією свого місця в академічному середовищі окремих країн відбувалося по різному. Спільною для всіх рисою було хіба те, що її інституалізація проходила зазвичай в т.зв. «нових університетах» і громадських організаціях. Значною мірою цьому сприяла та особливість, що усна історія займалася дослідженням таких історичних подій які за своєю природою не залишили по собі достатньої кількості документальних джерел. Наприклад, у Великобританії та Італії, це були культура й спосіб життя робітничого класу, у Німеччині, де становлення усної історії відбулося пізніше ніж в інших країнах Заходу, – пережитий досвід нацистської диктатури. Могутній імпульс розвитку усноісторичних досліджень дав започаткований французькими вченими інтерес до дослідження проблеми історичної пам'яті. В рамках цієї течії було створено чимало досліджень присвячених комемораційним практикам, ритуалам і місцям за допомогою яких суспільство намагається зберегти пам'ять про минуле. Становлення усної історії як окремого напрямку історичних досліджень, на думку дослідників, завершилось у 1996 р. – заснуванням Міжнародної асоціації усної історії (ІОНА). <http://iohanet.org/>.

Слід зауважити, що перебуваючи на маргінесі академічної історіографії, усна історія була тісно пов'язана з суспільним життям і виконувала важливу соціальну функцію. Значну роль у цьому відіграла громадська активність самих істориків, які намагалися впливати на суспільну ситуацію в своїх країнах і бачили в респондентах не лише об'єкти для досліджень, а й партнерів, співтворців історичних наративів. Звідси залучення до досліджень різноманітних товариств любителів історії, студентів та школярів. У зв'язку з цим усна історія почала відігравати ще й виховну функцію. Значного поширення ця практика набула в Німеччині де студентів та школярів стали залучати до вивчення травматичного досвіду нацизму. На основі матеріалів зібраних в ході реалізації таких проектів створюються, експозиції, виставки, радіо і телевізійні передачі тощо. Таким чином, молодь не лише споживає історичний продукт, а й бере безпосередню участь у його творенні.

ВУкраїну методика усноісторичних досліджень, які більшість здобутків західної історіографії, прийшла в 1990-х рр., точніше в 1992 р. Саме тоді стали реалізовуватись перші наукові проекти. Характерно, що започатковані вони були західними науковцями – американським дослідником Вільямом Ноллом та випускником Гарварду Борисом Гудзяком. Тематика їхніх досліджень була пов'язана з пережитим українцями травматичним досвідом. Вільям Нолл у 1992-1995

рр. в рамках проекту «Трансформація громадянського суспільства (Усна історія української селянської культури 1920-1923 рр.)» записав близько 400 інтерв'ю селян Центральної та Східної України, які пережили процес колективізації. У той же час Борис Гудзяк, в ним же заснованому в м. Львові Інституті історії Церкви, розпочав реалізацію масштабного проекту «Образи сили духу: Жива історія підпільного життя Української Греко-Католицької Церкви 1946-1989 рр.».

Попри те, що становлення усної історії в Україні відбувалося на багато років пізніше ніж на Заході, воно відбувалося за доволі схожим сценарієм. Перш за все, певне несприйняття й повільне визнання академічною спільнотою. Хоча традиційні історики й змирились з існуванням усноісторичних досліджень і навіть не заперечують проти використання їхніх напрацювань при написанні наукових праць, проте, на сьогодні, майже не існує кандидатських дисертацій захищених на матеріалах усної історії. Показовим, на мою думку є й те, що в жодній академічній інституції на сьогодні не існує відділу чи хоча б центру усної історії. По друге, за схожою з Заходом схемою відбувається й її інституалізація. Усна історія розвивається в основному межах Громадських організацій (Східний інститут українознавства імені Ковальських, жіночий центр «Спадщина», Науково-дослідний Центр «Жінка і суспільство») та «нових університетів» (Український католицький університет та Національний університет «Києво-Могилянська академія»). Велике значення при цьому відіграє людський фактор. Щоправда слід зауважити, що й традиційні українські університети, більш сприятливо ставляться до нових напрямків в історіографії ніж академічні установи. Так, у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка та Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному університеті імені Григорія Сковороди створені центри усної історії.

Думаю, слід констатувати, що за майже двадцять років які пройшли від часу її появи в Україні, усна історія, попри певні труднощі, знаходить все більше визнання й поширення. Розвиток усно історичних досліджень в Україні має, за моїм переконанням, колосальну перспективу. Це пов'язано значною мірою з тим, що в період сучасної історії України пережила чимало подій, які відбулися в свідомості її мешканців. З іншого боку, усні історії які розповідають люди показують дещо інший ракурс сприйняття подій ніж той який конструюють історики і той який пропонують політики. Пережитий і переосмислений в ході усних розповідей досвід вказує на те, що світ насправді значно складніший і багатогранніший, а не спрощений, як зазвичай подає офіційна пропаганда.

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ УСНОЇ ІСТОРІЇ В ШКІЛЬНІЙ ПРАКТИЦІ

УСНУ ІСТОРІЮ ВЧЕНІ ВИЗНАЧАЮТЬ як метод, за допомогою якого дослідник (у нашому випадкові учень) отримує нове знання через усне повідомлення (свідчення) людей, які були учасниками або свідками історичної події. Їхні індивідуальні переживання (ставлення, переконання) можуть збагатити знання учня.

Усна історія сьогодні не являється окремою дисципліною в процесі викладання історії, вона скоріше розглядається як дослідницька методика, яку застосовують для вивчення конкретного історичного феномену (наприклад, Голодомор чи Голокост), учасники й свідки якого до сих пір живі. Усна історія відноситься до методів які використовують у різноманітних дисциплінах. Ця міждисциплінарність дуже добре надається для використання усної історії в процесі навчання. Учні за допомогою цього метода невимушено й самостійно формують свій погляд на історичні події. Вони усвідомлюють, що поряд з «великою історією» (політична історія) існує й соціальна історія, тобто життя «звичайних людей» на фоні великих історичних подій. Використання усної історії в школі не передбачає суворого дотримання правил. Йдеться, радше про проведення біографічного інтерв'ю, які жодним чином не вичерпують ту чи іншу тему.

Ще один важливий фактор застосування усної історії в шкільній практиці – це спілкування з членами родини на конкретну історичну тему. Зрозуміло, що цей аспект не являється умовою, однак у той же час у більшості випадків учні-інтерв'юери вибирають свідком-респондентом когось зі свого найближчого родинного оточення.

Загалом можна констатувати, що використання метода біографічних інтерв'ю в шкільній практиці заповнює кілька основних компетенцій, що являються ключовими в освітньому процесі (які знання та вміння учень має засвоїти під час роботи над проектом).

Метод усної історії під час викладання історії, якщо він представлений учням в належній формі (враховуючи вік – когнітивний розвиток особистості, абстрактне мислення – психологія розвитку) допомагає досягнути наступних цілей:

1. В невимушеній формі мотивує школярів до вивчення новітньої історії (нові знання окрім обов'язкової інформації яку учень отримує в школі).
2. Знайомить учнів з проблематикою новітньої історії і тими її аспектами які не передбачає навчальний план (наприклад з другорядними темами шкільної програми).
3. Учні можуть ознайомитися з регіональною специфікою історії (наприклад, революція в столиці могла відбуватися по-іншому ніж в провінції).
4. Проект може реалізовуватися як в рамках стандартного навчання, так і, наприклад, в рамках історичного семінару або самостійної роботи учнів у позаурочний час.
5. Школярі розуміють різницю між колективною і індивідуальною пам'яттю.
6. Відбуваються зустрічі з сучасниками.
7. Учні засвоюють й інші, окрім звичного навчання за шкільною програмою, форми навчання (відвідування музею, архіву, спеціалізованого закладу).
8. Проект має цілий ряд між предметних зав'язків (у першу чергу мова йде про суспільні науки й медіальне сприйняття), під час його реалізації можна засвоїти багато практичних навичок (робота з аудіо- , й відеотехнікою).

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ НА ПРИКЛАДІ КОНКРЕТНОГО ПРОЕКТУ

ЦЕЙ ТЕКСТ Є ОПИСОМ конкретного шкільного проекту, заснованого на використанні методів усної історії. На сьогоднішній день в проекті бере участь близько 120 учнів (навчальні заклади 3-4 рівня акредитації, вік 15-19 років). На цьому прикладі позначені головні методологічні та технічні аспекти роботи з «живою» історією.

Вступ, представлення шкільного проекту (як приклад обрана тема трансформації, тобто переходу від тоталітарного режиму до демократичної політичної системи в ЧР після 1989 року):

Шкільний проект «Від тоталітаризму до демократії» розрахований на всіх, хто небайдужий до минулого. Воно не повинно сприйматися виключно як історія, яка стосується народу, держави і «великих» історичних особистостей. Минуле стосується, в першу чергу, нас усіх і починається з нас самих, з нашої родини. За допомогою найрідніших нам людей – батьків, дідусів і бабусь, друзів, знайомих ми часто отримуємо первинне уявлення про те, в якому суспільстві ми живемо, чи жили. Проект, який пропонується вашій увазі, є спробою нагадати цю особистісну сторону минулого, про яку не написано в підручнику. Це спроба поглянути на історію трохи з іншої перспективи, яка може цікавим способом доповнити офіційні або визнані більшістю історичні рамки (текст для мотивації учнів).

Проект «**Від тоталітаризму до демократії**» прагне в цікавій формі розглядати процеси трансформації в нашій країні після 1989 року. **Суть проекту – самостійна робота учнів за допомогою усної історії з індивідуальною пам'яттю їхніх родичів, знайомих, батьків, бабусь і дідусів, учителів, людей з близького оточення (цей аспект, зрозуміло, не є необхідною**

умовою). Основна ідея – відкрити учням «новий» погляд на історію, що відрізняється від офіційних схем, які створюються професійними істориками, і того, як вона представлена в шкільних підручниках історії. Індивідуальна історія дає можливість поглянути на «велику» історію в конкретному контексті, і, таким чином, вона стає для учнів більш зрозумілою. **Якщо ми хочемо зацікавити учнів вивченням історії, то необхідно представляти історичний матеріал у всьому його розмаїтті, у формі діалогу з історичними подіями.** Школярі за допомогою вчителя повинні вступати в конфронтацію з дійсністю, як вона викладена в підручнику, розуміти, що не все в історії не піддається сумніву, і саму історію треба розглядати з різних точок зору, які часто можуть бути діаметрально протилежними.

В описаному тут проекті йдеться про різні інтерпретації подій 1989 року і «оксамитової революції». Зрозумілі на перший погляд факти, що здавалися непохитними, можуть вступати в конфронтацію з новими фактами чи особистим досвідом, які по новому забарвлюють або корегують погляд на подію. У Чехії трансформаційний період увесь час живий, в сенсі його інтерпретації.

УВАГА: саме через це трансформаційний процес в будь-якому контексті - підходяща тема для використання методу усної історії в педагогічній практиці. Крім того, дуже важливо вибирати такі теми, які все ще жевріють у свідомості суспільства, ведеться полеміка про їх інтерпретації, і тому вони все ще живі, як в рамках «великої» історії, так і в «сімейній пам'яті».

Кожен такий проект містить в собі певні труднощі. **Ми запитуємо себе: чи правильно ставити своїм рідним питання на теми, які для них не завжди приємні?** Є ризик конфлікту при порушенні небажаних тем минулого. Разом з тим, подібні розмови можуть привести до розкріпачення і повної відкритості – людина говорить правду про себе й своє минуле.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Проект має досить просту структуру, яка робить можливим включення в роботу всього класу, семінарських груп та окремих учнів.

Результати робіт можуть бути представлені на інтернет сторінці школи.

Текст для учасників проекту:

Ваша робота буде спиратися на метод усної історії, який складається з бесіди між тим, хто запитує (інтерв'юер) і опитуваним (респондент). Інтерв'юер має заздалегідь підготовлену схему розмови і конкретні запитання, які повинні розкривати всі аспекти теми, в даному випадку - політичні та соціальні зміни, які відбулися в нашій країні, суспільстві після 1989 року. Інтерв'ю записується на аудіо- або відеокамеру, переводиться в текстову форму і потім оцінюється. Орієнтовна схема інтерв'ю, включаючи питання, наведені в додатку (методичні рекомендації для учнів). Це виключно рекомендації, якщо у вас склалося враження, що для вашого конкретного випадку вони не підходять, використовуйте свої власні запитання, які мають сенс, тобто, задають конкретні логічні рамки. Кожен може мати власний погляд і сам вибере найбільш підходящу форму питання, яку потім використовує в цілісному інтерв'ю (зразок).

УВАГА: УЧНІ МАЮТЬ БУТИ РЕТЕЛЬНО ПІДГОТОВЛЕНІ Й ВОЛОДІТИ ОСНОВАМИ МЕТОДИКИ УСНОЇ ІСТОРІЇ (ЗНАТИ ЯК ПРОВОДИТИ ІНТЕРВ'Ю З СУЧАСНИКОМ)!

Дуже важливо, щоб питання «підвели» респондента до свідчень, які мають якусь інформаційну цінність. Її, безумовно, визначити не просто, бо те, що нам може здаватися банальністю, може мати велику цінність, і навпаки. Через це краще від даної схеми не відхилитися, радше її доповнювати але не змінювати.

Учні повинні дуже добре продумати, хто буде їх респондентом. **Сучасника необхідно добре підготувати до цієї події (познайомити його зі своєю метою і темою розмови, учасникам проекту рекомендується зустрітися з сучасником хоча б два рази).** Так можна уникнути ефекту спонтанності й підвищити ймовірність того, що інтерв'ю буде взяте в повному обсязі.

Наступним дуже важливим аспектом шкільного проекту є спеціальні лекції з окремих тем. В ідеалі, до них можуть бути розроблені, наприклад, презентації (powerpoint), які можна

з метою методичної підтримки розмістити на шкільній інтернет-сторінці. Лекції проводяться два рази на місяць, участь учнів необов'язкова. Потім здійснюється контроль робіт учнів у формі індивідуальних консультацій (що вже зроблено).

ЧАСОВІ РАМКИ ПРОЕКТУ

ВЕРЕСЕНЬ 2015	створення логотипу, реалізація веб підтримки (на веб- сторінці розміщено кілька основних тем для можливих питань, які учні можуть задавати респонденту), представлення проекту учням, початок роботи зі школярами над їхніми «особистими» історіями, створення методичних посібників для педагогів.
ЖОВТЕНЬ-ЛИСТОПАД 2015	збір інформації.
ГРУДЕНЬ 2015	день проекту.
СІЧЕНЬ-БЕРЕЗЕНЬ 2016	збір інформації і постійні презентації результатів.
КВІТЕНЬ 2016	завершення проекту, початок оцінювання робіт.
ТРАВЕНЬ 2016	оцінювання робіт і підбиття підсумків.
ЛІТО 2016	каталогізація робіт.

ВИДИ ДІЯЛЬНОСТІ, В ЯКІЙ УЧНІ ЗАДІЯНІ ПІД ЧАС РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЕКТУ

- » вивчення дійсності епохи, відвідування спеціальних / наукових інституцій;
- » інтерв'ю з сучасниками; взаємна координаційна дискусія;
- » обробка інтерв'ю, їх транскрибування, аналіз, особисті роздуми.

ЧАСОВІ ТРУДНОЩІ ПРОЕКТУ (для вчителів)

Як і будь-який інший проект, цей має певні часові межі:

У першу чергу, потрібно познайомити з проектом учнів. Це можна зробити за один урок. На

першому етапі вчитель пояснює правила і реєструє тих, хто зацікавився. На наступному етапі проекту учитель лише контролює роботу учнів і коригує їхні дії (виправляє помилки, свідоме перекручення даних, тематичні неточності, надає фактологічну підтримку і т.п.). Учитель встановлює остаточний термін здачі робіт.

Отже, робота вчителя, насамперед, має організаційний і методологічний характер. Безпосередньо реалізують проект школярі, які працюють самостійно.

ПРИКЛАД СТРУКТУРИ ІНТЕРВ'Ю З СУЧАСНИКОМ, МЕТОДИЧНЕ НАТХНЕННЯ ДЛЯ ПЕДАГОГІВ ТА ЇХНІХ УЧНІВ

Ідентифікація сучасника: анонімно, на веб-сторінці (або в іншій формі презентації) не можна вказувати ім'я респондента, якщо він цього не хоче, **в інших випадках він повинен дати згоду на публікацію**: стаття, вік, походження, освіта, орієнтовне місце проживання; ні в якому разі не публікувати особисті дані.

Роботи подаються під ім'ям учня (інтерв'юера), учень відповідає за формальні недоліки своєї роботи, на вимогу педагога він має ці недоліки в певний час виправити.

Найпоширеніші проблеми, з якими стикаються учасники проекту в рамках роботи над біографічним інтерв'ю:

- » сучасник (особливо – старшого віку) сприймає свою розповідь як підведення підсумків свого життя і безперервно відходить від теми;
- » сучасник розповідає про свої враження з точки зору ретроспективної оцінки ситуації, тобто, оцінює її з позиції сьогодення (проектування);
- » інтерв'юер недостатньо знайомий з актуальною життєвою ситуацією (особистою, соціальною) сучасника;
- » сучасник не погоджується розмовляти, якщо бесіда записується;
- » розчарування сучасника в самому собі через своє сьогоденнє економічне або соціальне ситуації;

- » завірення сучасника (респондента), що аудіозапис буде розшифровано й він зможе зробити правки в транскрипт;
- » втрата пильності з дуже «люб'язними» сучасниками – часто за цим стоїть бажання «засвітитися» будь-якою ціною;
- » побоювання респондента, що йому вже не так добре служить пам'ять, або, що він не вміє добре висловлюватися;
- » на якість інтерв'ю може вплинути різниця у віці між учням і сучасником (проблема мови);
- » необхідність постановки відкритих запитань (задавати по одному питанню, а не групу питань), щоб сучасник не відповідав односкладовими відповідями ТАК, НІ, питання повинні створювати логічні рамки.

Інтерв'юер повинен:

- » ретельно познайомити сучасника з філософією шкільного проекту (пояснити яким чином будуть представлені окремі етапи);
  - » починати інтерв'ю «потихеньку», на початку вибирати «легші» теми, повинен привернути до себе респондента (цей аспект, зрозуміло, не поширюється на членів сім'ї);
  - » добре підготувати звукозаписну техніку; стежити за тривалістю розмови, враховуючи свою зосередженість і втому сучасника;
  - » в цілому, пропонується вести бесіду не більше 90 хвилин;
- » для інтерв'ю необхідно вибрати спокійне місце (щоб не заважали треті особи).

ТЕХНІЧНІ ПАРАМЕТРИ СВІДЧЕННЯ

- » В рамках проекту можуть бути представлені наступні формати: **текст, фотографія, аудіозапис, відеозапис.**

ТЕКСТ: транскрипцію інтерв'ю рекомендується здавати в форматі MS Word. Обсяг транскрипції строго не визначений, він залежить від конкретного інтерв'ю. Для основного тексту рекомендується використовувати шрифт Times New Roman. Безпосередньо для тексту - 12 кегль. Питання

інтерв'юера виділіть жирним, відповідь запишіть без виділення, інтерліньяж – 1,5. **Якщо учні використовують у своїй роботі спеціальну літературу, передбачається наукова робота з джерелом, список літератури, правильне оформлення цитат і т.д.** Цей аспект дуже важливий, учні можуть використовувати нові отримані навички, наприклад, при написанні семінарської роботи, і т.п. Невміння «професійно працювати» з науковою літературою (матеріалами з першоджерел) – поширений недолік шкільних робіт.

УВАГА: під час транскрипції інтерв'ю ми **не послуговуємося** професійною методикою аналізу джерел з усної історії. Не використовуємо символів транскрипції, кодування тексту або індексації. Вимагаємо виключно **правильне синтаксичне і граматичне оформлення** роботи.

ФОТОГРАФІЇ: учні можуть доповнити свої роботи фотографіями сучасників або цікавими історичними документами і подіями (для публікації фотографій сучасника також необхідна його згода).

АУДІО: тільки формат mp3.

ВІДЕО: тільки формат avi.

ТЕКСТ: тільки формат doc.

УВАГА: окремі формати можуть бути й іншими, але при підсумовуванні даних необхідно дотримуватися єдиного формату. Це необхідна умова, оскільки підсумовування виробляє гарант проекту (педагог), який не може технічно займатися переформатуванням десятків робіт учасників проекту. Тому необхідно наполягати на єдиному форматі!

ДЕНЬ ПРОЕКТУ

ОДУЖЕ ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ, ЯКИЙ ефективно доповнює використання методу «живої» історії в шкільній практиці, є День проекту. Він, зрозуміло, може мати різні форми. В рамках вивчення історії пропонується форма педагогіки-переживання, коли учні за допомогою реконструкції історичних подій змушені приймати рішення в ігровій формі.

Для прикладу знову використовуємо тематику політичної трансформації ЧР після 1989 року. Принцип гри досить простий, але, в той же час, вимагає ретельної організаційної роботи і від координатора проекту, і з боку самих школярів. Гравці (учні) протягом гри ототожнюють себе з іншою особою, яка знаходиться в рамках секції, яка відтворює окремі області «симульованої історії» (у нашому випадку трансформаційний процес).

Наприклад, можна назвати деякі секції (за вибором):

1. **Стиль життя в кінця 80-х років – мода, ретро.**
2. **Передвибача кампанія: перші незалежні вибори в 1990.**
3. **Андеграунд – альтернативна культура, відмінна від офіційної, наприкінці 80-х - на початку 90-х в ЧССР, ЧСФР (панк, метал і т.д.).**
4. **Реституція: повернення майна в приватну власність.**
5. **Приватизація: зміна структури власності.**
6. **Комісія з люстрації.**
7. **Організована злочинність.**
8. **Художня секція.**

У секціях школярі виконують в ролі (образі) своєї «нової особистості» завдання, які характеризують історичні проблеми «їхньої епохи» (у нашому випадку – трансформаційній

процес). Таку гру найкраще включити в першу частину підготовки проекту «біографічних інтерв'ю» з багатьох причин. Учні при підготовці роботи в секціях повинні познайомитися з різними артефактами, які будуть потрібні, крім усього іншого, і потім, щоб вони могли в душі своїй секції давати завдання іншим учням, які беруть участь у грі. Ці завдання виконуються на підставі спрощеної (фіктивної) ігрової ідентичності.

ПРИКЛАДИ МОЖЛИВИХ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ (ЗНОВУ-ТАКИ ВІДНОСИТЬСЯ ДО КОНКРЕТНОГО ПРОЕКТУ, ЧР ПІСЛЯ 1989 РОКУ)

Вік: 65, дата народження 1947, жінка, займається творчістю (Магдалена)

Освіта: Консерваторія

Працевлаштування: співачка, актриса

Місце проживання: Прага

Життя: Народилася після війни в сім'ї середнього класу, в Празі на Виноградах. Батько до війни був банківським клерком, мати – вчителька, викладала музику. Магдалена з раннього віку проявляла музичний талант. Після закінчення консерваторії в 60-х роках отримала місце в театрі АВС. Після 1968 року була через свої політичні переконання звільнена з театру. У період «нормалізації» була робітницею, не мала жодних шансів знову повернутися до своєї попередньої роботи, у 1978 році підписала Хартію 77. До своєї професії повернулася лише на початку 90-х, в процесі реституції отримала значне майно (від свого дідуся – два прибуткових будинки на Виноградах).

Вік: 47, дата народження 1965, жінка (Романа)

Освіта: Училище, спеціальність - кухар

Працевлаштування: безробітна

Місце проживання: Чеська Липа

Життя: З неповної сім'ї. Батько не займався вихованням дочки. Мати працювала референтом в районній адміністрації в Чеській Липі. Романа почала жити самостійно з 15 років, коли оселилася в інтернаті. Додому Романа вже ніколи не повернулася. Після училища рано вийшла заміж, заміжжя було не дуже вдалим. Будинок, в якому вона жила, повернули з реституції, з кінця 90-х Романа живе в різних гуртожитках. Останні 15 років Романа – «поза системою», вона «бомжує», в основному – в Ліберці.

Вік: 46, дата народження 1966, чоловік (Ван Туан Пан), в'єтнамець

Освіта: Училище, спеціальність - слюсар, навчався в ЧР, машинобудівний завод, Тржемошніце, район Хрудім

Працевлаштування: підприємець

Місце проживання: Гержманув Местец, Прага

Життя: Народився в невеликому селі недалеко від Ханоя. У 1985 році потрапив в ЧР як робітник в рамках міжнародного співробітництва (ЧССР - В'єтнам), В'єтнам був членом Ради економічної взаємодопомоги. Уже в першій половині 80-х продавав на «чорному ринку» одяг, електроніку та іншої дефіцитний товар. Після 1989 року отримав громадянство і почав свою підприємницьку діяльність. Сьогодні дуже успішний бізнесмен, член чесько-в'єтнамського товариства. Бере участь у культурному житті в'єтнамської громади.

Мета гри – отримати найбільшу кількість балів при виконанні завдань в окремих секціях, але також і відвідати всі секції, створити комплексну «історичну картину» даної епохи. День проекту може бути збагачений переглядом фільму, зустріччю з сучасниками, відвідуванням фахівців. Крім того, пропонується можливість створення короткого документального відеоматеріалу, який можна використовувати і для презентації шкільної діяльності.

ДОДАТКИ

В українських реаліях обов'язкового залучення учнів шкіл і вчителів до наукової роботи через систему Малої академії наук, метод усної історії може бути ще й добрим засобом для створення існування оригінальної джерельної бази. Але його використання потребує елементарних знань з проведення, опрацювання та збереження отриманих матеріалів. Для цього пропонується кілька необхідних додатків з методики усної історії.

ДОДАТОК 1.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ НАРАТИВНОГО БІОГРАФІЧНОГО ІНТЕРВ'Ю

ПОПЕРЕДНЯ РОЗМОВА

- » пояснення ідеї дослідження
- » пояснення правил цитування, анонімності, пояснення „прав” на текст інтерв'ю, користування матеріалами, письмові домовленості
- » пояснення методу нарративного інтерв'ю

ФАЗА I: ПОЧАТКОВА ОПОВІДЬ

- » стимулювання до розповіді
- » стимулювання до розповіді історії власного життя

- » активно слухати
- » не перебивати оповідача
- » підтримувати його оповідь
- » дайте зрозуміти співбесіднику, що все, що він розповідає – вас цікавить (перепитуйте)
- » під час зупинок / запинань: підбадьорюйте оповідача, стимулюйте до продовження розповіді
- » короткі помітки, на основі яких пізніше можна робити додаткові запитання
- » не записуйте за оповідачем, не ведіть протокол
- » завершення фази інтерв'ю – почекайте, доки оповідач сам дасть зрозуміти, що оповідь закінчена

ФАЗА II: «НАРАТИВНІ (ВІДКРИТІ) ЗАПИТАННЯ»

- » відкрите спонукання до оповіді (наративні відкриті запитання)
- » повернення до вже розказаного
- » уникайте питань, які вимагають висловлювання своєї думки або обґрунтування (тобто узагальнень, теоретизувань)
- » уникайте абстрактних питань
- » уникайте детальних питань про назви місць, конкретних датах, питань на перевірку знань (тематичних питань)
- » збереження хронології інтерв'ю
- » орієнтуйтеся не по інструкції, а вже по сказаному
- » «сценічні спогади» сприяйте потоку спогадів шляхом відновлення у пам'яті подробиць тієї чи іншої сцени (місце, погода, звуки, запахи, присутні особи і т.ін.)

ФАЗА II: ЗАПИТАННЯ НА ЗНАННЯ І РОЗУМІННЯ

- » питання про біографічні дати, місця і міста минулих подій
- » питання як і яким чином
- » завершення інтерв'ю добрими побажаннями і бажано на позитивній ноті Додаток 1.

ДОДАТОК 2.

ПРАВИЛА ТРАНСКРИБУВАННЯ

Над транскрибованим текстом інтерв'ю повинно стояти:

ІНТЕРВ'Ю З: ПРИЗВИЩЕ, ІМ'Я, ПО БАТЬКОВІ.

Далі треба:

АДРЕСА: країна, вулиця, поштовий індекс, місто (селище й т.д.) (по-можливості)

ПРОЕКТ/ ЛОКАЛЬНИЙ ПРОЕКТ: *наприклад:* локальний проект: Україна, Полтава

ІНТЕРВ'ЮЕР: *наприклад:* Олена Данченко

ТРАНСКРИПЦІЯ: *наприклад:* Сара Берnard

ВИД ІНТЕРВ'Ю: відео або аудіо-інтерв'ю

МІСЦЕ ПРОВЕДЕННЯ ІНТЕРВ'Ю: *наприклад,* квартира респондента Дата проведення інтерв'ю:
наприклад: 21 серпня 2005 р.

ПРИСУТНІ: крім респондента й групи, що бере інтерв'ю, окремо повинні бути названі й інші особи, які були присутнім під час інтерв'ю в приміщенні чоловіка (подруга), родичі.

До тексту транскрипції:

На початку інтерв'ю треба один раз записати імена респондента й інтерв'юера й далі в дужках надалі використовувати для їхньої вказівки скорочення (ініціали). Будь ласка, неодмінно додайте до тексту посторінкову нумерацію. Кожна зміна касети (відео або аудіо) повинна бути окремо записана в тексті. Наприклад Касета 1, сторона В, закінчення - початок касети 2, сторона А (для аудіокасет) і закінчення касети 1-початок касети 2 (для ВЕТА).

На кожній сторінці повинне бути один раз зазначені тайм-код для відео-інтерв'ю або показання лічильника магнітофона для аудіо-інтерв'ю.

Текст повинен бути набраний з міжрядковою відстанню 1,5 і краями для можливих поміток.

Всі слова й вирази, названі в інтерв'ю, які зазвичай не використовуються в рідній мові респондента, повинні бути виділені курсивом (наприклад: висловлення наглядачів німецькою й т.д.) У випадку, якщо під час нацистської окупації східні назви місць були замінені новими або використовувалися колишні німецькі, повинні бути записані обидві назви (одне з них у дужках).

При необхідності, у дужках використовуються наступні примітки:

НЕЗРОЗУМІЛО: (???, тайм код або показання лічильника магнітофона), можливотакж речення, що під цим можливо малосьна увазі.

ПЕРЕРИВАННЯ: (-)

ПАУЗА: (коротка пауза), (довга пауза)

ПРИ ОЧЕВИДНИХ ЗАСТЕРЕЖЕННЯХ, ЯК 1945 Р.: (приблизно: 1948 р.), або бій при

ASTERNET: (приблизно: Amselfeld)

ЗНАЧЕННЄВІ НАГОЛОСИ: (голосно), (тихо), (розтягнутий) і ін.

ВИРАЖЕННЯ ПОЧУТТІВ: (плаче), (зітхає), (сміється), (радісно), (іронічно), (гнівно), (докірливо) і ін.

Кожна зміна ситуації інтерв'ю повинне бути записане в дужках, наприклад: (респондент дістає фотоальбом, дзвонить телефон, приносить кавові чашки, оператор щось говорить, пауза для зміна касети й т.д. Респондент зараховує фрагмент із підготовленого тексту або листа).

Всі інші, використовувані в соціології, правила транскрибування ми не будемо тут застосовувати, тому що вони складні, важко піддаються уніфікації й утрудняють читання. **Документи й фотографії** варто неодмінно згадати в тексті, особливо при коментарях респондента. Переконливе прохання: при пересиланні обов'язково використовувати **RTF- формат!**

ДОДАТОК 3.

СУПРОВІДНІ ДОКУМЕНТИ

1. ПРИКЛАД УГОДИ ПРО ПРОВЕДЕННЯ ІНТЕРВ'Ю Й ЗБЕРІГАННЯ ЙОГО ФОНО ЧИ ВІДЕО ЗАПISУ

НАЗВА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

м./с. ....

«.....» .....20.....р.

1. Висловлюючи щирю подяку, (назва навчального закладу) прийняла від:
ПІБ:.....
Адреса:.....
Телефон:.....
Фоно/відео запис інтерв'ю, записаного у рамках проекту «.....»
2. Я підтверджую, що передав(ла) фоно/відео запис свого інтерв'ю (назва навчального закладу) для збереження й використання з навчальною та академічною метою. Я передаю (назва навчального закладу) усі права на використання мого інтерв'ю за винятком наступних обмежень (якщо вони є).....
3. Мені відомо про те, що фоно/відео запис мого інтерв'ю зберігатиметься в (назва навчального закладу) для навчального й академічного використання іншими дослідниками.

4. Мені відомо про те, що при наявності питань стосовно дослідницького проекту «.....» я можу вступати в контакт із дослідником .....
(назва навчального закладу) за адресою: .....

Інтерв'юер

Респондент

2. ПРИКЛАД УГОДИ ПРО ЗБЕРІГАННЯ Й ВИКОРИСТАННЯ

ТРАНСКРИБОВАНОЇ КОПІЇ ІНТЕРВ'Ю

1. Я,.....
Ознайомившись з транскрибованою копією свого інтерв'ю, не заперечую проти використання в навчальних і академічних цілях як самого тексту, так і інформації, яку він містить, за винятком наступних обмежень (якщо вона є):.....
.....
.....
2. Мені відомо про те, що транскрибована копія мого інтерв'ю зберігатиметься (назва навчального закладу) для навчального й академічного використання іншими дослідниками.

Підпис

Дата

ЛІТЕРАТУРА

Грінченко Г.Г. Усна історія: Методичні рекомендації з організації дослідження: Для студентів і аспірантів. – Харків, 2007.

Лоскутова М.В. Устная история: Методические рекомендации по проведению исследования. – СПб, 2002.

Нагайко Т.Ю., Іваненко А.О. Методичні рекомендації з організації та проведенню наукових досліджень з питань вивчення історичного минулого сільських населених пунктів засобами усної історії (для студентів історичних факультетів). – Переяслав-Хмельницький, 2005.

Нолл В. Трансформація громадянського суспільства в Україні. Усна історія української селянської культури 1920-30 років. – К., 1999

ИЗДАНО ПРИ
ПОДДЕРЖКЕ:

Asociace
pro mezinárodní
otázky
Association
for International
Affairs

TRANSITION

Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic

ЖИВА ІСТОРІЯ – МЕТОД УСНОЇ ІСТОРІЇ В ШКОЛІ

Редактор – Зденка Вагнерова
Автори – Лукаш Лебдушка, Юрій Волошин
Графіка – Зденка Плоцрова
Друк – Полтава: Друкарська Майстерня, 2015

Усі права збережено. Повне або часткове використання публікації можливе
лише із письмового дозволу власника авторських прав.

Asociace pro mezinárodní otázky (AMO)
Žitná 27/608, CZ 110 00 Praha 1
Tel.: +420 224 813 460
info@amo.cz, www.amo.cz
© AMO 2014